

ТЮЛЬКІН Олександр – магістр філософії, аспірант кафедри філософії та релігієзнавства, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 18/2, вул. Бульварно-Кудрявська, м. Київ, Україна, індекс 04053 (o.tiulkin.asp@kubg.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2713-221X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.13>

Бібліографічний опис статті: Тюлькін, О. (2024). Аналіз кількісного прояву свободи вибору з використанням для цього її базових протилежностей. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 48, 187–200, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.13>

АНАЛІЗ КІЛЬКІСНОГО ПРОЯВУ СВОБОДИ ВИБОРУ З ВИКОРИСТАННЯМ ДЛЯ ЦЬОГО ЇЇ БАЗОВИХ ПРОТИЛЕЖНОСТЕЙ

Анотація. *Метою є аналіз феномену свободи вибору, його кількості, використовуючи для цього обмеження як зворотну сторону свободи вибору. Методологічними засадами слід вважати декілька ключових наукових методів, які дозволяють нам обходитися без необхідності сприймати виключно складники свободи, щоб сформувати критерії її кількості у категорії вибору. Наприклад, метод герменевтичного кола, який являє собою взаємозв'язок цілого та частин. Або принцип діалектичного протиріччя, який будучи частиною філософського методу, може бути використаний, щоб зосередитися не тільки на цілих частинах, а й незначних. Та низка інших класичних методів, що були у цьому комплексному дослідженні свободи вибору, обмежень та їх кількісної ознаки. Тому у нашому розумінні свобода вибору не закінчується там, де починаються межі протилежного, вона продовжує набувати ознак, але в різній кількісній та якісній орієнтації. Це так званий «аналіз протилежностей» через реверсивне тлумачення або позиціонування від зворотного елемента. Наприклад, у такому разі свобода – це та кількість обмежень, яка перепадає людині протягом життя. Наукова*

новизна. Якщо раціонально проводити дослідження стосовно феномену свободи вибору, враховуючи при цьому його реальний прояв у нашому житті, то можна зазначити важливість такого критерію, як кількість свободи. Це умовний критерій, що загалом оцінюється за наявністю дійсних можливостей або їх відсутності. У такому разі було звернено увагу на те, що свобода вибору – це не лише прояв свободи, а так само і її протилежностей. Саме тому нас цікавив не просто факт наявності певного прояву вибору, але і його критерії кількості (які завжди можуть складатися від двох визначень та більше), щоб сформулювати відповідне уявлення про дійсність сучасного людського вибору. У межах цієї концепції антиподом свободи вибору були обмеження, якраз вони і виступили формальним прикладом кількісної ознаки свободи вибору. **Висновки.** Результати цього дослідження доволі прості, але тільки тому, що нам вдалося їх сформулювати таким чином, щоб це було просто та доступно. Спочатку це відповіді на окремі питання, наприклад, про реальне існування такого формулювання, як кількість свободи вибору, яку дійсно може бути озвучено, але в основному тільки окремими науковцями, які для цього інтерпретують показник свободи вибору згідно з проявами нашої життєдіяльності на практиці. Для нас такими проявами стали обмеження. Бо вони мають пряме відношення до свободи і їх роль у нашому житті досить обґрунтована. Це якраз відображається на рівні контролю над різними складниками життя. Наприклад, якості життя, яка може послужити показником названої свободи. І наостанок, знаючи все це, нам ще чіткіше стала зрозуміла природа свободи вибору й обмежень, їх невід’ємність та цілісність.

Ключові слова: протилежність, кількість, обмеження, свобода, вибір, депривація, бажання.

TIULKIN Oleksandr – Master of Philosophy, Postgraduate at the Department of Philosophy and Religious Studies, Borys Grinchenko Kyiv Capital University, 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 04053 (o.tiulkin.asp@kubg.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2713-221X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.13>

To cite of the article: Tiulkin, O. (2024). Analiz kilkisnoho proiavu svobody vyboru z vykorystanniam dlia tsoho yii bazovi protylezhnosti

[Analysis of the quantitative manifestation of freedom of choice using its basic opposites]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofia" – Humanities Studies. Series "Philosophy": a collection of scientific works of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, №. 48, 187–200, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.13>*

ANALYSIS OF THE QUANTITATIVE MANIFESTATION OF FREEDOM OF CHOICE USING ITS BASIC OPPOSITES

Summary. *The purpose of the article is to analyze the phenomenon of freedom of choice, its quantity, using restrictions as the reverse side of freedom of choice ("analysis of opposites"). The **methodological** foundations are several key scientific methods that allow us to dispense with the need to perceive only the components of freedom in order to form criteria for its quantity in the category of choice. For example, the method of the hermeneutic circle, which is the relationship between the whole and the parts. Or, the principle of dialectical contradiction, which as part of the philosophical method can be used to focus not only on whole parts but also on minor parts. And a number of other classical methods that were used in this comprehensive study of freedom of choice, constraints and their quantitative characteristics. Therefore, in our understanding, freedom of choice does not end where the limits of the opposite begin, it continues to acquire features, but in different quantitative and qualitative orientations. This is the so-called "analysis of opposites" through reverse interpretation or positioning from the opposite element. For example, in this case, freedom is the number of restrictions that a person experiences during his or her life. **Scientific novelty.** If we rationally conduct research on the phenomenon of freedom of choice, taking into account its real manifestation in our lives, we can note the importance of such a criterion as the amount of freedom. This is a conditional criterion, which is generally assessed by the presence of actual opportunities or their absence. In this case, it was noted that freedom of choice is not only a manifestation of freedom, but also its opposites. That is why we were interested not only in the fact of the existence of a certain manifestation of choice, but also in its criteria of quantity (which can always consist of two or more definitions), in order to*

*form an appropriate idea of the reality of modern human choice. Within the concept of this work, the antithesis of freedom of choice was restrictions, which were a formal example of the quantitative feature of freedom of choice. **Conclusions.** The results of this study are quite simple, but only because we managed to formulate them in such a way that it was simple and accessible. At first, these are answers to certain questions, for example, about the real existence of such a formulation as the amount of freedom of choice, which can really be voiced, but mostly only by individual scholars who interpret the indicator of freedom of choice according to the manifestations of our life in practice. For us, these manifestations are restrictions. Because they are directly related to freedom and their role in our lives is quite specific. This is reflected in the level of control over various components of life. For example, the quality of life, which can serve as an indicator of the above freedom. And finally, knowing all this, the nature of freedom of choice and restrictions, their inalienability and integrity, became even clearer to us.*

Key words: *opposite, quantity, restrictions, freedom, choice, deprivation, desire.*

Постановка проблеми. Чи можна з огляду на чиєсь звичайне життя визначити міру його свободи вибору? Як це зробити? І наскільки це взагалі можливо? Насправді, такого єдино визнаного всіма критерію не існує, однак ніхто і не заперечував можливість це зробити у іншій довільній формі. На початку це доволі складно реалізувати, бо у кожному людському виборі наявна чимала кількість вольових проявів та інтелектуальних рішень, які «доленосно» стали передумовами втіленого результату будь-якого зробленого вибору. Але з часом стало зрозумілим, що ця складність опису та спостереження ще не означають, що провести таке дослідження неможливо, навпаки.

Мета статті. Наша мета – розглянути феномен свободи вибору, використовуючи обмеження як зворотну сторону свободи вибору, щоб свобода вибору співвідносилася у категорії кількості, так само як і обмеження, чії зміни відповідно будуть показником мінливості кількості один одного.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Стосовно актуальних наукових робіт, які мають спільну рису, а саме

мати пряме або опосередковане відношення до теми свободи вибору, то таких наукових досліджень, якими займаються різні сучасні дослідники, дуже багато. Знаючи це, нами було вибрано декілька таких представників, чиї дослідження власних окремих наукових проблем стали підходящими для розкриття нашої теми щодо кількості свободи вибору. Серед них є: соціально-педагогічні проблеми депривації та її ролі у розвитку особистості (О. Красницька та Н. Валіон); концепції соціального контролю (К. Кондов); життєві стратегії, що вибираються людиною в умовах соціальних змін (О. Мурадян); аналіз показників реалізації базових життєвих потреб (Є. Сірій та М. Нахібіч); та дослідження міри свободи індивіда в межах держави (С. Киселев).

Основний матеріал. Свобода та обмеження. Ці два поняття постійно фігурують у житті людини. Вони були у часи, коли їх термінологія ще довго не набула свого нинішнього наповнення та узгодження. Це зараз можна багато говорити про їхню сутність, яка за стільки років досліджень та усвідомлень стала більш-менш зрозумілою. Наприклад, що між поняттями є взаємозалежність, яка нагадує межу чи баланс. І у разі переважання одного з двох визначень створюється кардинальний тиск на подальше людське життя, яке залежно від цього стає по-різному комфортним.

Але якщо самим надати первинну характеристику свободи вибору, то спершу слід детальніше зауважити на прямо пропорційному статусі свободи вибору порівняно з розвитком обмежень. Очевидно, свобода буде у негативному ступені. І знаючи це, тепер можна сказати, що такий прояв кількості свободи вибору означатиме наявність типових проблем зі свободою загалом. Наприклад, це виражалось раніше і досі продовжує виражатися різною депривацією у житті людини.

Депривація – це дійсна проблема, яка для людини надзвичайно небезпечна. Так само як усі психологічні проблеми, вона має різні руйнівні наслідки для нас. Якраз одна з особливостей цієї проблеми – це її різноманітний прояв у нашому житті. По-перше, вона з'являється як наслідок нашої взаємодії з навколишнім світом. Це зазвичай моменти, коли людина перебуває у спеціальних умовах, у яких не може відчувати себе задовільно. У такому разі через тривале або сильне потерпання від причини,

яка визиває проблеми, значно погіршується психологічний стан здоров'я індивіда або групи людей. По-друге, вона часто буває пасивною, бо її сучасні причини та наслідки є впливом не тільки середовища, а ще і самої людини. Вона стає в'язнем власного положення, навіть перебуваючи у безпечному середовищі.

Тому ці два прояви депривації також мають спорідненість один з одним, однак причини, що їх викликають, можуть бути різні. І це дуже важливо! Наприклад, певні негативні ситуації, які породили розлади у психіці людини можуть бути розпочаті ще у дитинстві, або можуть бути викликані щоденними побутовими проблемами у зрілому віці.

У будь-якому разі коли кількість свободи вибору понижується, це зазвичай відчувається одразу, бо, по-перше, часто нам відомо, що особисто повинно бути доступним кожному з нас, а по-друге, зниження кількості свободи вибору визиває неприємні відчуття втрати та неповноцінності, які у поєднанні з екзистенційним тиском саморефлексії посилюють наростаючі неприємні відчуття.

Отже, наявне відчуття глибокої незадоволеності собою, своїм життям та багато тим, що до цього належить, як наслідок, продовжується проявом агресії, депресії, апатії тощо. Навіть, зважаючи на індивідуальний досвід та набір якостей особистості, що по-своєму визначають рівень деприваційного стану, дуже важливим є ще кількість часу, проведеного у відповідних умовах, та якість впливу чинника деприваційної ситуації. У разі високого рівня депривації людина ізольовується від усього нормального (емоційна, фізична, соціальна, духовна, темпоральна депривація та ін). Можна сказати, що цей стан є потужним гальмівним чинником та причиною подальших складних життєвих ситуацій у житті людини (Красницька, 2013, с. 26–28).

Підбиваючи проміжні висновки, виходить, що зазначена втрата звичного, нормального життя може бути причиною різних обмежень та самообмежень, наприклад, так званої психологічної депривації. І відповідно, до всього цього може відбуватися зменшення кількості свободи вибору, паралельно збільшуючи обмеження.

Якщо кількість свободи вибору буде низька порівняно з тією, яка є взірцем постсучасної людини, то важливими є не тільки

процеси внутрішньої депривації, а і зовнішні умови, які є відображенням невміння збільшувати кількість наявної свободи вибору або її навмисне зменшення! За названі зовнішні умови повинна більше відповідати соціальна сторона, адже саме вона має контроль над окремими індивідами, якщо ґрунтуватися за принципами існування соціального середовища.

Така думка підтверджується, якщо оцінити сучасну соціальну систему, з функціями, які вона виконує (у тому числі для підтримання свого існування). В такій системі є чітке розмежування між людиною та соціумом, де кожен продовжує втілювати свої функції, соціальні ролі (добровільні та вимушені), перебуваючи в основі структурної диференціації суспільства. Важлива умова або уточнення – такі соціальні ролі загалом організуються та підтримуються колективом, який в ідеалі повинен підпорядковуватися високим порядкам. Серед дослідників та вчених є неоднакові думки щодо суспільства та його структури, наприклад, Т. Парсонс, який оцінював суспільство вищою мірою. Для нього воно є інституціональною системою (організованою та інтегрованою), у якій є владо примусові дії та управлінські механізми соціального контролю. Які знов-таки спрямовані на узгодження різних позицій та забезпечення колективної єдності. При цьому суспільство є самодостатньою соціальною системою зі своїми складними, виправданими процесами (Кондов, 2017, с. 12–13).

Звісно, нами не ставиться під сумнів правильність ключових функцій соціальної системи. Це було б вкрай неправильним та помилковим, бо цій системі ми зобов'язані своєму комфорту та розвитку. Однак справа не у цьому, а у наявності соціального контролю, який також не можна заперечувати. Отже, підтримання балансу між свободою та обмеженнями це прямий обов'язок суспільства, а значить і названої системи. І відповідальність лежить на будь-якій нині існуючій державі як гаранта соціального благополуччя.

Назване соціальне благополуччя потрібне обов'язково, бо індивід розкриває свій потенціал лише у середовищі, яке не стає перешкодою його можливостям реалізувати свої бажання (у межах розумного). Для цього в обох випадках або свобода вибору збільшується, або зменшується, акцент робиться на стратегіях, які вибирає індивід у цілях досягнення своїх цілей

та пріоритетів. Однак для цього потрібна необхідність в адаптивній пристосованості, яка тісно пов'язана з визначеною ціннісною орієнтацією (Мурадян, 2013).

Цього разу виходить, що абсолютно нормальним є свідомі інтенція до самореалізації, а це значить стратегічну визначеність та раціоналізацію власного вибору. І тому логічно припустити, що деструктивні наслідки через відсутність дотримання цих умов призводять до очікуваного зменшення кількості свободи вибору.

Далі якщо не поглиблюватися у всі формальності власного вибору, то загалом кількість наших обмежень сильно зростає, коли відсутній помірний контроль над ситуативним складником, в якому ми перебуваємо. І якраз тому посилюється депривація, яка пов'язана з відсутністю задоволення життям або окремими життєвими моментами. Це негативна сторона свободи вибору, яка не впливає на суттєві моменти, а лише є продовженням умов парадигми несприятливих умов.

Наступне, що нас цікавить у наслідках, викликаних обмеженнями, – це варіативність моделі поведінки людини, яка формується у разі несприятливих подій. У ній послідовно перелічуються етапи успішного або провального нещодавно озвученого адаптаційного процесу. У разі, якщо втрачається контроль над ситуативним складником, ситуація стає несприятливою і тоді послідовно відбувається зростання невпевненості в очікуваному майбутньому, розвивається тривожність та супутні емоційні стани, формується стратегічна модель і може закінчитися дезадаптацією (Валіон, 2000, с. 126–128).

Хоч уже і було сказано в уривку про соціальні ролі, обов'язки та інші підтеми, що індивід одночасно отримує вигоду та втрачає частину своїх можливостей, які він міг втілити будучи не так сильно задіяним у соціумі. Ще треба додати, що бути членом соціуму – це точно ще не значить мати бажану свободу вибору, навіть виконуючи свої завдання, цілі тощо. Уточнімо, що ціль «здорового» соціуму основана на принципі соціального блага – це вирішення спільними зусиллями завдань задля задоволення потреб, тим самим спрощуючи один одному життя та сприяючи власному розвитку. Відповідно, порушення реалізації цих завдань або неякісне їх виконання веде до зниження якості

життя, показники якої потрібні для визначення «кількості» наявної свободи.

Можна поділити на різні групи факторів якості життя населення, але насамперед перелічимо такі як: низький матеріальний рівень; масові несправедливості; високий рівень небезпеки для життя (фізичні та психологічні травми або смертність усіх видів); низький рівень соціального забезпечення; сімейні розлади; екологічна ситуація; та інші загострення різноманітних проблем (Сірій, 2017, с. 114–115).

Абсолютно в усіх зазначених випадках високий рівень свободи вибору мав би перевагу для успішного втілення своїх інтересів та задумів. Однак проблема полягає у тому, що так буває нечасто, навіть у високо розвинутих країнах світу. Наприклад, у Китаї з його розвинутою технічною культурою, високими економічними показниками та низкою інших ознак, які позитивно різняться з іншими країнами, є своя цензура, яка особливо поширена в Інтернеті та телебаченні. Це означає, що високі показники у багатьох галузях ще не означають відсутність обмежень, які впливають на рівень свободи вибору, що говорить про потребу у пошуках правильного підходу, щоб досягти бажаного росту кількості свободи, якщо це правильний напрям. У цей підсумок це більше схоже на те, що наявна системність між свободою вибору, обмеженнями та їх проявом у житті.

Тепер після звернення уваги на зв'язок між людиною зі складниками її психологічного здоров'я, негативною стороною обмежень, необхідності у контролі над собою та ролі соціального рівня життя перед нами постають такі ключові питання, які дозволяють нам продовжити своє обговорення ще ближче до основної концепції роботи. Такі питання, як: Наскільки наші обмеження є нормою у повсякденні і які приклади сказаного? Відповідь на питання буде отримана після короткого вступу.

Кожну мить свого життя нам доступні особисті можливості, які міняють свою вірогідність залежно від частоти і якості наших дій або навколишніх обставин. У цій парадигмі одночасно зібрані як свобода вибору, так і обмеження вибору. Ключова особливість подібних абстрактних явищ – це бути чимось іншим, яке лиш сприймається наочним чином, та розкривається

цей феномен з різних сторін спеціальними поняттями (напр., свободи та несвободи вибору).

Виходячи з цього, уточнімо, що наші обмеження у повсякденні – це суцільна норма. А прикладами цьому слугують наші прийняті та реалізовані рішення, тобто здійснений вибір. Це – вибрати кар'єру або піти раніше працювати задля себе та сім'ї; готувати здорову їжу, інгредієнти якої легкодоступні, але дорогі, або їсти середньостатистичні продукти, які не такі корисні, дешевші та є у кожному магазині міста; завести багато дітей у великому домі чи одну дитину ростити в однокімнатній квартирі. І таких прикладів дуже багато.

Наше уявлення про позитивну кількість свободи вибору загалом базується на власному досвіді та досвіді з минулого, переданого нам попередниками. Особливо це стосується ситуацій з проявом домінантної залежності від чогось або когось. Вірогідно, що саме: феномен рабства; залежність від непередбаченості подій; розуміння власного безсилля там, де наша воля немає можливості втілитися... Усі ці фактори вони породили погляди на буття, де є свобода бажаною ціллю, благом, а несвобода – невдачею та несправедливістю. З філософської думки, наскільки це доцільний підхід, можна судити з того, яка свобода у вас, базуючись на тому, як ви сприймаєте та контролюєте власну обмеженість. Іншими словами, немає свободи вибору без несвободи, а кількість одного з двох показників завжди буде позначати характеристику вибору порівняно з перевищенням показника необхідної норми, соціального благополуччя.

Це повторення простих істин потрібне, щоб ширше дивитися на проблеми, що пов'язані зі свободою вибору. Буває, що з часом люди плутаються у цінностях свободи вибору, бо перестають розуміти, що обидві категорії являють цінність. Так, у реальному житті проявів обмежень більше, ніж проявів позитивної свободи, якщо мислити простими дуальними категоріями. І при цьому обмеження є буденною умовністю, яка лиш просто береться до уваги.

Такі реалії призвели до того, що людина сприймає те, чого не може, як просту, постійну умовність, а потім думає про те, що спроможна зробити. Або теж саме, але у зворотній послідовності. Таким чином, люди постійно перебувають у процесі

активної життєвої визначеності, виборі між тим, що можуть і не можуть зробити. Оскільки наш статус не залишається незмінним, одним із постійних завдань є діяльність, спрямована на вихід за межі посилення певної обмеженості (багатополярна структура) і пошук можливості отримати більше свободи вибору. Людина як суб'єкт, який щоденно існує у природних, але «агресивних» для неї умовах, продовжує реалізовувати свій потенціал відповідно до простих та необхідних потреб. При цьому обмеження оцінюються, а свобода вибору цінується.

Підходячи ближче до головних висновків, наостанок встановимо: У чому все ж таки полягає кількість свободи вибору, на наш науковий погляд? І одразу відповідь. Щоб зрозуміти, у чому полягає свобода вибору у категорії кількості, слід мати на увазі все те, що нам вже зрозуміло. І тоді кількістю свободи вибору будуть: якісні зміни явищ, які своїми змінами відображають статус вибору; зростання проявів протилежностей свободи вибору; сукупність вторинних ознак, які проявляються паралельно змінам кількості свободи або її протилежностей; та інші альтернативні варіанти. Тому виходить, що може бути кількість можливостей, виражених через реалізацію контролю над предметами чи об'єктами, що є інтересами людини.

Якщо кількість обмежень знижується у зростанні контролю над своїм життям, то кількість свободи також зростає. Але так само, якщо кількість того, що ми не можемо зробити, навіть контролюючи при цьому свої можливості, стає більше, то свободи відповідно стає менше. І таким чином, простір впливу звужується, його стає менше, але потреби мати контроль, щоб втілити свої бажання, так і залишаються. Це здебільшого прості, невибагливі потреби, більшість із котрих прописані у конституціях цивілізованих країн.

Однак і їх гарантії можуть бути у небезпеці, якщо постсучасне суспільство бездумно буде прагнути збільшити свою свободу без урахування цінності обмежень. Це можна пояснити стрімким поширенням ідеї у потребі активного розвитку демократичного режиму правління у країнах Європи. Науковою спільнотою стільки раз порушується тема демократії, що складається враження, що саме цей режим є єдиним необхідним постсучасному суспільству як орієнтир усього його подальшого майбутнього.

Вірогідно, але, як і тоталітаризм, демократія є свого роду переважанням однієї зі сторін авторитаризму, який ще з давніх часів поєднував у собі спробу міри між волею громадян або індивіда та держави. Вважається, що демократія перед усім поширюється або набуває актуалізації, коли є потреба заперечити надмірну свободу держави задля ствердження громадської свободи. Тому, якщо процес розвитку демократії стає більшим, це значить, що або відбувається боротьба проти автаркії інших країн, або є суспільний «бунт» проти порушень індивідуальних свобод (Киселев, 2003).

Така динамічна ідеалізація демократії частково спонукає на подальше спостереження за її розвитком у цілях дослідження різних аспектів свободи, які міняються під впливом популярних тенденцій постсучасного суспільства. Особливо це стосується, коли різні культури просувають демократичні установки, але країни в цілях реалізації власних інтересів у кризових ситуаціях використовують протилежні до демократичних основ методи. Або коли цілі встановлюють, а реалізувати правильно не можуть, бо світоглядно та ціннісно не підготовлені для цих процесів. Та низка інших моментів, що можна виокремити у своїх дослідженнях на тему демократії, вибору, прав та свобод людини.

І на цьому можна переходити до заключних висновків, які поєднують більшість найважливіших умовиводів, що були отримані в процесі цього дослідження.

Висновок. Після розбору вищеописаного матеріалу на окремі частини з ціллю зберегти цілісність думки, зауважимо, що розглянути феномен свободи вибору, використовуючи обмеження як зворотну сторону свободи вибору, було правильним та доволі практичним рішенням. Навіть враховуючи фактичні складнощі, що заважали уточненню даних нашого аналізу, все це не призвело до нульового результату. І тому все це дозволило нам отримати такі відповіді, як: по-перше, цілком можна визначити міру свободи вибору в житті людини, якщо для цього оцінити декілька визначальних моментів, які були описані в тексті про пояснення, що таке кількість свободи вибору (зростання проявів протилежностей свободи вибору та інше). По-друге, є межа між обмеженнями, що слід назвати нормальними та тими, що

визивають проблеми в житті людини (психологічні, фізичні та інші). Їх різновид поділяється на: внутрішні та зовнішні. Останні особливо значущі, бо зображують ще і сучасну культуру та її залучення до збільшення або зменшення свободи вибору. По-третє, дуже важливий для зміни показника свободи вибору та обмежень є контроль над різними складниками життя. Однак у соціумі його реалізація ще більше ускладнюється, а це значить, що і бажана свобода вибору стає набагато важко доступною. Відповідно, вчетверте, саме якість життя є показником для визначеності кількості наявної свободи. А реалізація цілей та завдань, які спрямовані для підвищення свободи вибору, зображують якість виконання соціальних обов'язків держави. По-п'яте, сам факт наших обмежень є природно нормальним, однак той вплив соціуму на зростання їх кількості та зміни якості, це вже певна особливість, проблематика, яку нам доводиться динамічно вирішувати протягом усього свого життя, якщо ми хочемо втілювати свої бажання згідно зі своїми задумами.

Свобода та несвобода (обмеження) – це втілення одного більш великого значення, яке символізує цього разу статус вибору. Або це щось інше, яке не було визначено нами в межах іншої парадигми. Кількість обмежень у нашому житті надзвичайна, тому вони є прямим втіленням кількості свободи вибору у житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Красницька О.В. Депривація як соціально-педагогічна проблема. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С. 24–28. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzssp_2013_1_7
2. Кондов К.В. Концепція соціального контролю в теорії соціальних систем Толкотта Парсонса. *Український соціум*, 2017, № 3 (62), С. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2017.03.009>
3. Мурадян О.С. Життєві стратегії особистості в умовах соціальних змін: соціологічний аналіз. *Соціологічні студії*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. № 1 (2). С. 49–54.
4. Валон Н. Феномен психічної депривації і його роль у розвитку особистості. *Психологія та суспільство*. 2000. № 2. С. 124–133. DOI: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29413>
5. Сірий Є.В., Нахабич М.А. Аналіз показників реалізації базових життєвих потреб як інструментального компонента у системі побудови пізнавальної моделі та методики виміру соціальної напруженості. *Актуальні*

проблеми соціології, психології, педагогіки. 2017. № 1 (32). С. 111–124. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2017_1_15

6. Киселев С. Міра свободи індивіда в державі. *Політичний менеджмент*, 2003. № 3. С. 92–100.

REFERENCES

1. Krasnytska, O.V. (2013). Depryvatsiia yak sotsialno-pedahohichna problema [Deprivation as a social and pedagogical problem]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Seriia: Psykholoho-pedahohichni nauky*. № 1. S. 24–28. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2013_1_7 [in Ukrainian].

2. Kondov, K.V. (2017). Kontseptsiiia sotsialnoho kontroliu v teorii sotsialnykh system Tolkotta Parsonsa [The Concept of Social Control in the Theory of Social Systems by Talcott Parsons]. *Ukrainskyi sotsium*. № 3 (62). S. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2017.03.009> [in Ukrainian].

3. Muradian, O.S. (2013). Zhyttievi stratehii osobystosti v umovakh sotsialnykh zmin: sotsiolohichniy analiz [Life strategies of the individual in the context of social change: a sociological analysis]. *Sotsiolohichni studii. – Lutsk: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky*. № 1 (2). S. 49–54 [in Ukrainian].

4. Valion, N. (2000). Fenomen psykhičnoi depryvatsii i yoho rol u rozvytku osobystosti [The phenomenon of mental deprivation and its role in personality development]. *Psykhohiia ta suspilstvo*. № 2. S. 124–133. DOI: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29413> [in Ukrainian].

5. Siryi, Ye.V., Nakhabich, M.A. (2017). Analiz pokaznykiv realizatsii bazovykh zhyttievykh potreb yak instrumentalnoho komponenta u systemi pobudovy piznavalnoi modeli ta metodyky vymiru sotsialnoi napruzhenosti [Analysis of the indicators of realization of basic life needs as an instrumental component in the system of building a cognitive model and methodology for measuring social tension]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*. № 1 (32). S. 111–124. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2017_1_15 [in Ukrainian].

6. Kyselev, S. (2003). Mira svobody indyvida v derzhavi [The measure of individual freedom in the state]. *Politychnyi menedzhment*. № 3. S. 92–100 [in Ukrainian].